

לגבי 'ארבע מאות ילדים היו לו לדוד', ולגבי 'שמונים שנה שימש יוחנן כהן גדול בכהונה גדולה' ועוד דברים, ע"ש, ואכמ"ל. ולדבריו טעו כביכול כל הראשונים, ע"י בתוספות ובתוס' רא"ש (כאן ובמגילה כז ע"ב) ובתוס' רבנו פרץ (כאן). ולגבי שלמד איתו 400 פעם כן איתא להדיא גם במאירי כאן בחידושו ובבית הבחירה, וכן בספר חסידים (סי' תתקמו), והר"ר מרגליות ידידיה שם במקור חסד לא שלח ידו להגיה גם בספר חסידים ולומר שלמד רק תשעים פעם. ודר"ק. וברבנו חננאל כאן לפנינו כתוב: הוה מתני ת' זימני לתלמידיה. עכ"ל. ולא מצינו בשום מקום שיכתוב ת' בשביל תשעים, וכנ"ל. וע"ע ברקדוקי סופרים (אות ש) שהביא גירסת הגמרא בתחילת הסוגיא שהיה שונה איתו ד' מאה זימני, ולא ציין לשום דפוס או כת"י שהיתה גירסא אחרת, ואדרבה בהמשך הגמרא הביא עוד הרבה גירסאות כת"י שבכולם כתוב 'ארבע מאות שנה'. [וע"ע מגדים חדשים לעיל ע"א לגבי הגהת הר"ר מרגליות על רשיד"ה זכה]. ואכמ"ל יותר.

דף נה

'שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה' - פשוט הגמרא מיירי לגבי ידיעת התורה, שכך היו צריכים כדי לדעתה. אך בשאלות (שאילתא יט) דרש מכאן לתלמיד חכם שיש לו רב במדינת הים, שצריך לילך אחריו (וע"י העמק שאלה שם ס"ק ד). גם יש לפרש דמיירי לענין טירחת עומק העיון, דאף אם צריך לטרוח על דבר כל כך גבוה משכלנו כמו שהוא בשמים - חייב לטרוח כן (וע"ע בספר בתורתו יהגה [פרק ו סעי' א אות א עמ' פח, פרק ז סעי' ד אות ד עמ' קטז] ושם בקונטרס תורתך שעשועי [פרק ה, עמ' תעו]. ולכאורה יש להעיר הרי זמ"כ הגמ' שהפסוק אומר שהתורה לא בשמים, שאם היתה בשמים היינו צריכים לעלות אחריה. וצ"ב).

'כיצד מעברין את הערים...' - סיכום הסוגיא והמפרשים בס"ד:

ארוכה: כמות שהיא, אפילו אריכא וקטינא.

עגולה: עושין לה זווית.

מרובעת: אין עושין לה זווית, ואפילו אינה מרובעת בריבוע עולם (שרק כשאין לה שום זווית ישרה, כגון בעיר עגולה, איתא לקמן שמרבעין כריבוע העולם, אבל כל שיש לה זווית ישרה - מרבעין לפי הזווית הזו. וע"י בחזו"א סי' קי ס"ק כו שדן בכמה פרטים בזה, והעולה מדבריו דכל שע"י מילוי הפגימות נוכל להגיע לריבוע [או מלבן, דאין קפידא בצלעות שוות] - אז ממלאים הפגימות כמות שהן וא"צ ריבוע העולם. ויש הרבה ציורים בעייתיים ונתחברו בזה קונטרסים שונים. וע"י נתיבות שבת פמ"ב סעי' יח הע' נה).

רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחר: רואין אותה כאילו היא שוה.

בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאים כמין שני פגומין: רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן, ומודד ממנו ולהלן אלפיים אמה, ואפילו היו שני הבתים בשני הצדדים - אמרינן כן גם בשני רוחות.

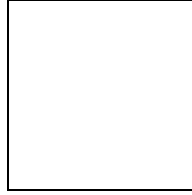
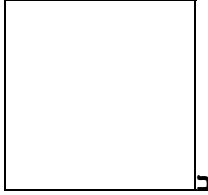
עשויה כמין קשת: רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות, ומודד ממנו ולהלן 2000 אמה. וזהו דוקא אם אין בין שני קצות ראשיה יותר מ-4000 אמה, אבל אם יש בין שני קצות ראשיה יותר מ-4000 אמה מודדים מהקשת [ומשמעות רש"י דבכה"ג מודדים לכל אחד מפתח ביתו, אך בריטב"א כתב דרש"י לא התכוין לזה, וע"ע בשאר הראשונים, והבית יוסף סי' שצח הביא ג' שיטות בצורת המדידה, וע"י בדרישה שהאריך בזה לבאר שיטת הטור, והביאור הלכה ריש הסימן חולק על הטור, וע"י בנתיבות שבת פמ"ב סעי' כא הע' סח שנשאר בצ"ע על דברי הביאור הלכה]. ונחלקו בזה בגמרא כדלהלן:

י"א: כל זה רק כשאין יותר מ-2000 אמה מהקשת ליתר, אך אם יש יותר מ-2000 אמה בין הקשת ליתר - לא (רבה בר רב הונא. וכן היתה משמעות הרי"ף והרמב"ם להבנת הבית יוסף סי' שצח [ודלא כמש"כ בכסף משנה ובבדק הבית, ע"י להלן], וע"י נהר שלום ס"ק א, ושו"ת חוות יאיר סי' קנה, ואור שמח פכ"ח מהל' שבת שהאריכו בזה).

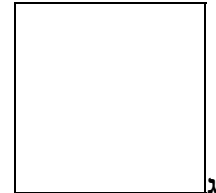
י"א: כשיש יותר מ-2000 אמה בין הקשת ליתר - מהני רק אם יש פחות מ-4000 אמה בין שני קצות הקשת, וכשיש 2000 אמה ופחות בין הקשת ליתר - מהני אף אם יש יותר מ-4000 אמה בין שני קצות הקשת (רבא בריה דרבה בר רב הונא, ואב"י קילסו. וכ"פ התוספות, הרא"ש סי' ב, הטור סי' שצח, משמעות רבנו ירוחם נ"ב ח"ח צז ע"ד, וכ"כ הב"י כבס"מ ובבדק הבית דאפשר לומר דס"ל להרי"ף והרמב"ם. וכ"פ הרמ"א שם [אמנם משמעות הרשב"א והריטב"א דכל שיש 4000 אמה בין ראשי הקשת כבר לא מהני אף אם אין 2000 אמה בין הקשת ליתר, וע"י ביאור הלכה ריש הסימן, אך בנתיבות שבת שם נשאר

בצ"ע ע"ז. ומ"מ מש"כ המג"א לחלק בין תושבי ראשי הקשת לשאר תושבי הקשת - חלקו עליו האחרונים (עי' משנ"ב ס"ק יח ושעה"צ שם אות ח)).

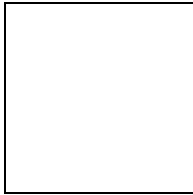
או כמין גאם: רואים אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות, ומודד ממנו ולהלן 2000 אמה. והכרעת הראשונים דמרבעין אותה מולה בעוד גאם (כבציר א' דלהלן), ואין מרבעים אותה מסביב (כבציר ב') וגם אין מותחים לה קו באלכסון (כבציר ג') כמו בכל המידות (רשב"א, ריטב"א, ר"ן, מאירי, ביאור הלכה סי' שצח סעי' ח סוד"ה רפ"ג ודלא כתש' חת"ס או"ח סי' צד). וכל מש"כ לעיל התנאים בעשויה כמין קשת, הם גם בעשויה כמין גאם (בית יוסף סי' שצח ממשמעות הרמב"ם פכ"ח מהל' שבת ה"ח, ושכ"כ המגיד משנה שם).

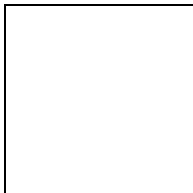
א

'היתה עשויה כמין קשת' - כגון זה בין שיהו הבתים בפנים כצורה שציינו, בין שיהו הבתים לחוץ כזה (העתקת לשון חידושי המאירי, ודומה לזה בבית הבחירה. ובצד מצוירים שם שני ציורים: א ב

ולכאורה אינו מובן כלל, דאין שום הבדל בין שני הציורים, שגם בציר א' יש קשת גם בחוץ, וגם בציר ב' יש קשת גם בפנים. ולכאורה כוונת המאירי ש'הבתים בפנים' דהיינו לכיוון פתח העיר, שהקשת לכיוון הפתח, ו'הבתים לחוץ' דהיינו הפוך מכיוון פתח העיר, וא"כ צ"ל הציורים כך: א ב

'אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה...' - יש אומרים שגם מה ששינונו לעיל 'היה בית אחד יוצא כמין פגום רואין אותו כאילו חוט מתוח' זהו דוקא כשיש פחות מ-4000 אמה בין שני הראשים (רשב"א ומאירי בשם הראב"ד, תוס' בשם ר"ח ור"י, העתים סי' סב. והרא"ש בפסקיו ובתוספותיו הסתפק בזה, והטור סי' שצח משמע שהחמיר, וכ"כ הב"ח שם, וכ"פ הרמ"א שם סעי' ו). ויש אומרים, דשאני התם שדרכה להמשיך להבנות ולסתום הפגימות, משא"כ בעשויה כעין קשת שדרך המשך הבניה להיות בהארכת הקשת ולא במילוי הפנימי (תוס' שם, רשב"א, ריטב"א, המאירי בחידושו ובבית הבחירה [אלא שנחלקו מה מתרץ הראב"ד על היתר בורגנין, ועי' להרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 132 ובביאורים שם סי' ג, ועל בית הבחירה הע' 43, ועל חידושי הרשב"א הע' 16]. וכתב בחידושי המאירי שגם הראב"ד חזר ותירץ כשיטה זו. וכתב הביאור הלכה [סי' שצח סעי' ו ד"ה ואם] דאפשר שיש לסמוך על שיטה זו להקל בשעת הדחק). אבל בעשויה כמין גאם לכו"ע כל דין ריבועה הוא דוקא אם אין בין שני ראשיה יותר מ-4000 אמה (ריטב"א, משנ"ב סי' שצח ס"ק יג).

(ע"ב) 'שתי מחיצות ויש עליהן תקרה מהו...מאי לאו...לא...' - ולא פשטה הגמרא. ונחלקו הראשונים: יש פוסקים לקולא דמהני, דהלכה כדברי המיקל בעירוב (רמב"ם פכ"ח מהל' שבת ה"ג-ד, ובמגדל עזו שם דכ"ה דעת הר"ף

מדהשמיטה, ר"ן. וכ"פ השו"ע סי' שצח סעי' ו, והוסיף: שיש עליהם תקרה 'ומעזיבה'. והגר"א כתב דלא גרסינן 'ומעזיבה', דהרי אינו בגמרא ובפוסקים. והובא בפשיטות במשנ"ב שם ס"ק לב. אמנם בביאור הלכה שם ד"ה תקרה הוסיף: ואני בעניי מצאתי זה הלשון בסמ"ג ובעבוה"ק. עכ"ל. וא"כ צ"ע מה מסקנתו. ועכ"פ כפסק השו"ע פסקו גם הלבוש, שמן המאור [שם] ושכ"מ בירושלמי, שו"ת חת"ס סי' צה, גר"ז שם, חיי אדם כלל עו אות יב). ויש פוסקים לחומרא דלא מהני, כי ראיית הגמ' טובה והדחיה דחוקה (הראב"ד בהשגות שם ה"ג, רבנו יהונתן, הב"ח מסתימת הרי"ף והרא"ש. ועי' א"ר שם ס"ק ח ונהר שלום שם ס"ק ב).

'להשלים' - יש כמה פירושים בזה:

- א. אם אין הבנין ראוי לדירה, כגון שאין בו ד' על ד', המערה משלימה לד' אמות (רש"י, מאירי).
- ב. כרש"י, ובלבד שיהא בבנין רוב ד' אמות (תוס' בשם ר"י).
- ג. יש בבנין ד' אמות, והבנין משלים למערה לצרפה לבנין, שלא נתחיל למדוד אלא מסוף המערה (תוספות 'ועוד יש לפרש', ריטב"א בפ" ב).
- ד. כגון שהבנין בסוף המערה חוץ לשבעים אמה ושיריים, שהמערה משלימה לעבר בה, כגון שהיא תוך שבעים אמה ושיריים (ריטב"א בפ" א).

'יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן' - פרש"י: דאינו קבע, הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה, אין חשובין עיר להיות כארבע אמות, וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפיים אמה לכל רוח אם בא לצאת. עכ"ל. ויש להסתפק כמה זמן נקרא 'קבוע', האם בקיץ אחד או בשלושים יום (פמ"ג, הובא במשנ"ב סי' שצח ס"ק מט. ועי' כה"ח שם שכתב דכל שאין קובעים שם רק משום המרעה, אלא גם כשכלה המרעה נשארים לשבת - הוי קביעות). וע"ע באחרונים דמבואר שעיקר הטעם משום שאין לצריפין חצירות, ולפ"ז דנו מה הדין בימינו ביישובים שכל היישוב הוא בתים בודדים זה ליד זה ללא חצירות [כגון יישוב 'האחוזות' המאוכלס ב'קרואנים'], ואכמ"ל (עי' דעת תורה סי' שצח סעי' ו, חזו"א סי' קי ס"ק יט, נתיבות שבת פמ"ב סעי' ב הע' ד).

'אם יש שם שלש חצירות של שני בתים' - של עץ או של אבן (רש"י, רשב"א עבודת הקודש שער ה פרק ו סעי' יג, המאירי בבית הבחירה, שו"ע סי' שצח סעי' י), ויש חולקים דאין צריכים של עץ או אבן דוקא (פירוש התלמוד לרב ניסים גאון, ועי' רמב"ם פכ"ח מהל' שבת ה"י שרק העתיק הגמרא 'אם יש שם שלוש חצירות של שני בתים' ולא התנה ממה יהיו. ובמגיד משנה שם הוסיף ע"פ הרשב"א 'בין של אבן בין של נסרים'). ועכ"פ גם לדיעות דלעיל שבית ללא תקרה מצטרף לעיר, - אבל להחשיב הצריפין כעיר י"ל דאינו מחשיב (חזו"א סי' קי ס"ק כ, ועע"ש ס"ק יט וס"ק כח דגם עלית בית אינה מועילה לנידון דידן. נתיבות שבת פמ"ב סעי' ג הע' ט).

'יושבי צריפין...ונשיהן ובניהן אינו שלהן...תנ"ה...ועל בנותיהם הוא אומר "ארור שוכב עם כל בהמה"... שאין להן מרחצאות...שמרגישין זל"ז בטבילה... - פרש"י, 'אינו שלהן': לקמן מפרש טעמא. שאין להן מרחצאות: והולכין במקום רחוק לרחוץ ונשותיהן נזקקות למנאפין לפי שהעיר עזובה מאין איש. 'שמרגישין זל"ז בטבילה': שאין להן מקוואות והולכות הנשים לטבול במקום רחוק, וקוראה לחבירתה ומרגישין השכנים, ויש רשע רודף אחריה ומתייחד עמהן, ותנן 'לא יתייחד אדם עם שתי נשים'. עכ"ל. ויש להקשות כמה קושיות:

- א. למה בתחילה אמר 'ונשיהן ובניהן' ואח"כ אמר 'ועל בנותיהם' (מהרש"א)?
- ב. מה קשור הפסוק "ארור שוכב עם כל בהמה", היה צריך להביא מפסוקי איסור אשת איש על 'ונשיהן' ומפסוקי ממזר על 'ובניהן' (מהרש"א [ועי' במגדים חדשים שהפנה לשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' תתרכ שמבואר מדבריו דכיון שודאי אין כאן דין ממזרים ממש, דאינו אלא חשש רחוק והמלצת חכמים כדי שלא להיות יושבי צריפין, לכן נקטו פסוק כללי?]
- ג. על ענין שכיבה עם בהמה יש פסוקים באחרי מות ("ובכל בהמתך לא תתן שכבתך") וקדושים ("ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה") ולמה הולך ומביא רק הפסוק הנ"ל שהוא בכי תבוא (מהרש"א)?
- ד. מדוע ב'מרגישין זל"ז בטבילה' לא פרש"י בפשיטות שהולך ונואף עמהן, כמו שפירש על 'שאין להן מרחצאות'. וגם בגמרא עצמה מבואר ש'בניהם אינם שלהם', וזה יובן רק עם נזקקות למנאפים (מהרש"א, בן יהוידע)!

1-2. לא מובן למה ב'אין להן מרחצאות' פרש"י שהעיר עזובה מאין איש לפי שהלכו הבעלים לרחוץ במקום רחוק, וכי כל הגברים הולכים לרחוץ יחד בדוקא? ועוד דא"כ גם הנשים הולכות לרחוץ, ואדרבה הן רוחצות יותר מהגברים (בן יהודע)!

7. מה הקשתה הגמרא 'מאי בינייהו', הא איכא בינייהו טובא, דלמ"ד משום מרחצאות איכא איסור אשת איש וממזרים, ולמ"ד משום מרגישינן איכא רק איסור יחוד (בן יהודע)!

על כן אמרו האחרונים פירושים אחרים:

1. יש כאן שתי סוגיות. סוגיא ראשונה זה שחייהן אינן חיים ונשיהן ובניהן אינן שלהן, ועל זה שנשיהן ובניהן אינן שלהן לא מביאה הגמרא טעם וראיה [וכנראה הוא פשוט שמחמת היותם נדים ונעים נזקקות למנאפים, ועי' להלן בדברי בן יהודע]. ואח"כ מביאה הגמרא תניא נמי הכי להא דחייהן אינן חיים, מהא דאמרו שהם כיושבי קברים, ודרך אגב גם אמרו שם שחייהן כחיי בהמה, ולזה יש שני טעמים, שאין להן מרחצאות או שמרגישינן זל"ז בטבילה (מהרש"א). ובזה מתורצות קושיות א-ג של המהרש"א, וגם קושיות ד-ה מיושבות, דכאן אינו ענין של ניאוף דוקא [אמנם עדיין יש להבין קושיה ד למה עכ"פ רש"י שינה הפירוש, וי"ל בדמקום הטבילה אין רגילות לניאוף אלא רק לייחוד, ודו"ק]. וע"ע איי הים כאן. ועי' היטב בריטב"א כאן שכתב בפשיטות 'ועל בנותיהן הוא אומר... נקט האי קרא מפני שאלו עושין מעשה בהמה, שנקבתו של זה נזקקת אצל אחר, וזה גורם שבניהם ממזרים'. עכ"ל. ואם כי תחילת דבריו נקט האי קרא... הוא סיעתא למהרש"א, אך סיוע דבריו 'וזה גורם שבניהם ממזרים' משמע כרש"י דקאי אדלעיל פירוש ל'ובניהם אינם שלהם'. וצ"ב. [ועי' במגדים חדשים שהפנה למהרש"א בפסחים מט ע"ב שעל מה שאמרו שם בגמרא על בנות עמי הארץ 'ועל בנותיהן הוא אומר...' כמו שכתוב בגמרא כאן, כתב המהרש"א שם: מפורש במסכת עירובין, ע"ש. ולכאורה לא מובן שהרי הביאור בגמ' כאן הוא משום שאינם גרים במקום יישוב, ומה שייך זה גבי בנות עמי הארץ? וצ"ב. ועכ"פ לעצם פשט המהרש"א כאן מביא במגדים חדשים ראיה מדברי הפוסקים (עי' הגה"א ואגודה כאן, רוקח סי' שיז ורמ"א ביו"ד סי' קצח) שלמדו מסוגיין שמי שמפרסמת את טבילתה עליה נאמר "ארור שוכב עם כל בהמה", - הרי שאין הענין משום חשש מנאפים וממזרות דוקא, אלא שעצם הפירסום הוא כחיי בהמה]. וע"ע כתיב למאור).

2. מה שכתוב 'שאיין להן מרחצאות', היינו שאין לנשים מרחצאות לרחוץ בהן בהצנע, אלא הן רוחצות בתוך הצריפים שלהן, ונראות לשכנים ע"י חורים וסדקים של מחיצות הצריפים כי אינן מחיצות של בנין, וכשהשכן רואה האשה רוחצת - מהרהר בלבו, ובשעה שהוא נזקק לאשתו בלילה הוא חושב על שכנתו שראה ביום, ונמצאו בניו הם בני תמורה, ולזה קורא 'בניהם אינם שלהם', ועל זה מביא הפסוק של "ארור שוכב עם כל בהמה" כיון שרואה את שכנתו רוחצת גלויה בגופה כמו בהמה שרוחצת לעיני כל. וכן הולכי מדבריות עם נשותיהם, בשעה שצריכות לרחוץ לא מוצאות מסתור ראוי, ונראות לאנשי השיירא בצאתן ממקום רחיצתן קודם כיסויין. ולמ"ד מפני שמרגישינן זל"ז בטבילה, ג"כ הטעם הוא כך, כיון שאין להן מקום צנוע - מרגישינן זל"ז בטבילה, וכשבאים להזקק לנשותיהן מהרהרים כל אחד באשת חברו. וכעת מקשה הגמ' שפיר מאי בינייהו, דלכאורה ענין אחד הוא. ותירצה הגמ' דאיכא בינייהו נהרא דסמיך לביתא, דהרגשה בטבילה ליכא כי טובלין בלילה, אבל הרגשה ברחיצה איכא כי רוחצין ביום (בן יהודע).

וע"ע איי הים, שפת אמת.

'כל עיר שאין בה ירק, אין ת"ח רשאי לדור בתוכה...' - סיכום הסוגיא והמפרשים (ועי' אריכות במגדים חדשים):

ירק חי	גורר התאבון ולכן תלמיד חכם לא יאכלו, שגורם לו להוציא הרבה באכילת לחם. (אבל בעשירותו - יכול לאכול, אלא שבמקום זה כבר עדיף לאכול בשר ודגים [עי' עיון יעקב]).		
ירק מבושל	טוב ומשביע בדבר קול ובזול, ויכול לעסוק בתורה (אבל עשיר כבר מעדיף לאכול בשר ודגים במקום זה [עי' עיון יעקב]).		
תומי וכרתי	רש"י פי' א ('כך שמעתי'): לא טובים. רש"י פי' ב ('ונראה בעיני'): טובים. [ועי' גאון יעקב ומנחת ישראל]		
צנון	עלין	אמהות (שרשים)	ימות החמה
רש"י	לא טובים (תמיד)	טובים אי גרסי אבע"א - טובים תמיד, ואי לג"ג אבע"א - טובים	טובים, שמצננים הגוף אי גרסי אבע"א - איירי אף בעלין, ואי לג"ג אבע"א - איירי רק
			ימות הגשמים
			לא טובים